

Beleg en herovering van Grave in 1674

J. A. Ph. Laguette

majoor van de militaire administratie

Op 28 oktober jl. was het 300 jaar geleden dat de vesting Grave aan de Maas na een bloedig, 95 dagen durend, beleg door de Staatse troepen onder bevel van Prins Willem III en luitenant-generaal Carel Rabenhaupt werd heroverd op de Franse verdedigers, waarover de markies De Chamilly het commando had. Ter gelegenheid van de herdenking daarvan werd in de periode van 19 oktober t/m 9 november van dit jaar in het stadhuis van Grave een historische tentoonstelling georganiseerd, waarop de sfeer en de feitelijkheden uit die tijd zoveel mogelijk werden teruggeroepen.

Dat het Beleg van Grave in 1674 iets bijzonders is geweest moge wel blijken uit het feit dat in de Militaire Spectator van 1836 (dl IV, blz. 205 e.v.) en in 1847 (dl I, blz. 216) door de toenmalige redactie reeds artikelen zijn opgenomen over dit, in de krijgsgeschiedenis voornamelijk om de wijze van verdedigen roemruchte beleg.

Bij de Franse Generale Staf was het verslag van het beleg van Grave 100 jaar later, na diverse herdrukken, nog steeds in gebruik als standaardwerk „hoe men de verdediging van een versterkte plaats moet voeren”. Zo schrijft maarschalk Marmont in zijn werk „L'esprit des institutions militaires” (3e dl, hfdst X):

De mooiste verdediging, bekend in de geschiedenis van de moderne oorlogen, is die gevoerd in Grave aan de Maas door De Chamilly. Niets kan hiermee vergeleken worden: (...) de bezetting telde 5000 man; zij verdedigde zich gedurende 5 maanden in open loopgraven, weerstond alle pogingen van de Prins van Oranje die er 30.000 man verloor en Chamilly gaf zich slechts over op schriftelijk bevel van de Koning (Lodewijk XIV) en met zich meevoerende alle vuurmonden die Frankrijk toebehoorden. Indien zulks mogelijk was, zou ik het verslag over het beleg van Grave laten herdrukken opdat iedere officier, iedere onderofficier en soldaat een exemplaar in handen zou krijgen. Indien de regimenten over bibliotheken beschikken is het nuttig dit werk op te nemen aangezien het voor een militair van het grootste belang is ervan kennis te nemen.

Ook M. Carnot, genieofficier en minister van defensie onder Lodewijk XIV, laat in „La Défense des places fortes” — bedoeld als instructie voor de leerlingen van het korps der Genie — als het erom gaat, te schrijven over heldhaftige verdedigingen en over gouverneurs wier voorbeeld het navolgen waard is, geen gelegenheid voorbij gaan om Grave en De Chamilly uit zijn pen te laten vloeien. Ook de Zonnekoning zelf beklemtoont in zijn circulaire van 6 april 1705 nog eens welk belang hij hecht aan, en hoeveel voldoening hij ondervindt van, de verdediging van een vesting zoals de markies De Chamilly die in 1674 in Grave voor hem heeft gevoerd.

In 1674, toen de Nederlanden onder de bezielende leiding van Prins Willem III zich bijna hadden ontdaan van het Franse juk dat ons in het rampjaar 1672 was opgelegd, was Grave op Maastricht na het laatste bolwerk in handen van de Franse bezetters.

Over de wijze waarop de stad Grave in Franse handen viel en er weer onderuit kwam laat ik nu — in enigszins aangepaste vorm — drs. H. Es-sink, de streekarchivaris van het Land van Cuyk, aan het woord, die in de in 1974 verschenen nummers van het archiefblad „Merlet” een artikelenreeks over de „Krijgsgeschiedenis van Grave 1672-1674” heeft gepubliceerd. Daarbij sla ik het politieke voorspel over en start op het moment dat Lodewijk XIV de oorlog verklaarde aan de Republiek.

6 april 1672

De grote Bourbon verklaarde de oorlog aan de Republiek der Verenigde Nederlanden, omdat deze in haar verwatenheid Frankrijk niet dankbaar was geweest voor de enorme hulp die dat land had verstrekt om zich van het Spaanse juk te bevrijden. Ongetwijfeld is Frankrijk tijdens de Tachtigjarige Oorlog een belangrijke bondgenoot van de Republiek geweest, maar ook zonder la France

was de Republiek er wel gekomen; daarover behoeven we niet in te zitten.

De Fransen meenden in een zeer snelle bliksemoorlog de Republiek te kunnen overweldigen, omdat deze een in kwantitatief en kwalitatief opzicht inferieur leger had, maar zij hadden buiten de waarden prins Willem van Oranje, Michiel de Ruyter, Cornelis Tromp en vele andere dappere vastberaden kerels gerekend. Bovendien waren, naar de strategische normen van die tijd gerekend, gewesten als Holland, Friesland en Zeeland vrij gemakkelijk te verdedigen als je de boel maar flink onder water zette.

De toestand van de vesting Grave vóór de verovering door de Fransen

De gouverneur, of vestingcommandant, was George Johan van Weede van Walenburg. De vesting verkeerde in een zeer desolate staat. Voor het uitbreken van de oorlog bestond de bezetting uit zes onbetaalde en niet van munitie voorziene compagnieën, waaronder gedeelten van de regimenten infanterie van graaf Willem Adriaan de Hornes (van Horne) en van Johan van Santen. De Franse oorlogsverklaring had wel aanleiding gegeven, iets te doen aan de noodzakelijke verbetering van de militaire waarde van de vesting. In mei 1672 verzocht gouverneur Van Weede een gedeelte van de Velpseweg te slechten om de vijand beter vóór de vesting te kunnen verdrijven en de magistraat van de stad Grave keurde dit goed, ondanks het protest van de steeds in de contramine zijnde burgemeester Croeser. Deze laatste had namelijk betoogd, dat de burgerij van de stad Grave niet mocht worden ingezet voor dergelijke strategische werkzaamheden. Met uitzondering van de onder burgemeester Croeser, in diens hoedanigheid van hopman, staande burgers toog de rest van de bevolking wel aan het werk, en in de maand juni 1672 besteedde de magistraat van de stad Grave, op verzoek van Van Weede, de reparatie van de wallen en de muren der vesting aan.

Een maand na de oorlogsverklaring door Lodewijk XIV, en wel op 7 mei, verliet een aantal compagnieën infanterie en cavalerie de vesting om als een soort vooruitgeschoven eenheid hun bivak in Boxmeer op te slaan en aldaar de vijand „zoo wel doortogt als oponthoud” te beletten.

Om zich toch te verzekeren van een sterk punt aan de Maas tussen Megen en Venlo, verkozen de Staten-Generaal de vesting Grave. Daarentegen werden de vestingen Ravenstein en Genneper-Huis ontruimd. Op 12 juni 1672 gaven de Staten-

Generaal gehoor aan de wens van hertog F. W. van Palts-Nieuwburg, in diens hoedanigheid van Heer van Ravenstein, de vesting Ravenstein te ontruimen, waar tot dan toe het Staatse garnizoen beschikte over 5 compagnieën voetvolk, een behoorlijke artillerie en een niet geringe voorraad ammunitie en proviand.

De vesting Grave werd ook aangewezen „als loopplaats voor nieuw te verwerven compagnieën”. Dat had tot gevolg, dat de vesting snel overvol raakte. De bezetting werd voorts vermeerderd met een aantal compagnieën afkomstig uit de vesting Breda, 495 waardgelders uit Holland en de voormalige garnizoenen van Ravenstein en Genneper-Huis. Zo groeide de sterkte in de vesting aan tot 2425 soldaten.

Na de val van de Staatse vestingen aan de Nederrijn, onder andere Wesel, Burik, Rees en Emmen, durfden de Staten-Generaal niet meer te rekenen op een effectieve verdediging van de vesting Grave. Zij besloten daarom de ontruiming te gelasten en het personeel en materieel elders in te zetten. Op vijf compagnieën na, die bestemd waren ter versterking van het garnizoen Nijmegen, moest nu Van Weede zelf met de rest van het Graafse garnizoen, voorzien van geschut en voorraden uit de Graafse magazijnen, zich naar 's-Hertogenbosch begeven om aldaar de militaire bezetting te versterken. Hij verzette zich krachtig tegen deze opdracht van de Staten-Generaal en deed schriftelijk beroep op de inmiddels tot kapitein-generaal der Verenigde Nederlanden benoemde prins Willem III van Oranje. Het mocht evenwel niet baten en toen 's prinsens beslissing uitbleef verliet hij op 1 juli 1672 Grave om krachtens zijn opdracht de vesting 's-Hertogenbosch te gaan versterken. Volgens hem was dit „montrer le chemin à la France d'attaquer Bois le Duc”. Inderdaad was het zeker niet ondenkbaar dat nu de slapende Franse honden ten aanzien van 's-Hertogenbosch wakker zouden worden gemaakt.

In 's-Hertogenbosch was inmiddels de Schotse gouverneur John Kirkpatrick onmiskenbaar in paniek geraakt. Geen wonder, want de militaire bezetting van de vesting bestond, toen marschalk Turenne in de Meijerij kwam opdagen, slechts uit 5 compagnieën infanterie. Kirkpatrick had aan alles gebrek en hij koesterde een groot wantrouwen jegens de Bossche burgerij die voor het overgrote deel uit Roomsens bestond. Zo wilde hij aanvankelijk ook geen medewerking van de vier, grotendeels Roomse, Bossche schutters-

gilden, doch de Bossche stadspensionaris Otto Copes, een ruim denkende en gemoedelijke Calvinist die ook kapitein was van het schuttersgilde van Sint Joris, stond volledig in voor de loyaliteit der schuttersgilden en hij wist van de Staten-Generaal gedaan te krijgen dat zij voor de verdediging van Den Bosch werden ingeschakeld. Bovendien kon Kirkpatrick beschikken over het in 's-Hertogenbosch gearriveerde regiment van de eveneens Roomse graaf Frans Schellart, die hij nu ook nog naast zich moest gedogen.

Was aldus de positie van 's-Hertogenbosch minder zorgwekkend geworden, met Grave stond het heel anders: Van Weede was met zijn troepen nauwelijks in 's-Hertogenbosch aangekomen toen hij van Prins Willem het uitgebleven bericht ontving dat hem gelastte in „De Graaf” te blijven!

De capitulatie van de vesting Grave

Dank zij de onder het militaire bewind van Van Weede in mei en juni 1672 aangebrachte reparaties aan de vestingwerken was Grave weer een stad geworden, die op redelijke wijze een beleg zou kunnen doorstaan. Het is dan ook onbegrijpelijk dat Grave op bevel van de Staten-Generaal moest worden ontruimd en dat de interventie van de Prins van Oranje helaas te laat kwam om de stad nog te behouden. De vesting Grave was zeker in staat, zich krachtig te verdedigen met haar:

- a. vrij gemakkelijk *te inunderen omgeving* ('s-Hertogenbosch kon nog effectiever worden geïnnundeerd en Kirkpatrick heeft daarvan ook gebruik gemaakt);
- b. 6 zware *bolwerken of bastions* (vijfhoekig werk, ontstaan uit de middeleeuwse muurtoren, waarmee een betere flankering is verkregen);
- c. 6 *ravelijnen* (in de gracht liggend werk ter bescherming van een vestingfront);
- d. 4 *hoornwerken* (buitenwerk bestaande uit een gebastioneerd front met lange flanken of vleugels);
- e. diepe en brede *grachten*;
- f. *contrescarp* (dekkingswal rondom een vestingswerk, ook wel bedekte weg genaamd; in strikte zin een van de vesting afgekeerd grachtboord);
- g. 52 *kanonnen* op de wallen (twee 48-ponders, acht 24-ponders, twaalf 12-ponders, zes 8-ponders, zes 6-ponders, vijf 4-ponders, vijf 3-ponders, twee 2½-ponders, drie 2-ponders en drie 1-ponders);
- h. 140.000 pond kanonskogels, 70.000 pond geweerkogels en 1500 handgranaten.

Geen wonder dan ook, dat de wakkere Van Wee-

de furieus was deze vesting te moeten ontruimen. Hij en Grave zijn ongetwijfeld het slachtoffer geworden van de panische schrikreacties van de Bossche vestingcommandant Kirkpatrick.

Turenne, die op dat tijdstip Nijmegen belegerde, kwam al vrij gauw op de hoogte van de ontruiming van Grave en hij beval op 4 juli 1672 zijn luitenant-kolonel De Clodore met 30 soldaten en een trompetter naar Grave te gaan om deze stad voor de Franse koning op te eisen. De Graafse stedelijke magistraat deelde De Clodore mee, dat Grave een open stad was geworden en dat men neutraal wenste te blijven. Volgens De Clodore kon van dit laatste beslist geen sprake zijn; dus koos de magistraat eieren voor zijn geld en berichtte hem dat men wenste te capituleren.

De magistraat benoemde daarop een commissie die de volgende dag zou gaan onderhandelen met maarschalk Turenne. Omstreeks 17 uur vertrokken nog diezelfde dag (4 juli) de vier commissieleden met het hele Franse detachement naar Turenne en De Clodore bleef conform afspraak tijdelijk als gijzelaar in Grave achter.

Juist op dat ogenblik keerde Van Weede van zijn Bossche reis weer in Grave terug. Hij maakte meteen aanstalten de stad weer te gaan verdedigen, doch de magistraat deelde hem mee, dat zoiets niet paste, omdat men immers al in onderhandeling was met Turenne.

Van Weede's troepen — op 80 dragonders na, die zijn persoonlijk escorte vormden en tot de voorhoede hadden behoord — waren bij hun tocht uit 's-Hertogenbosch naar Grave in de nabijheid van Reek verslagen door troepen van de Franse generaal Du Plessis, die versterkt waren met de krijgslieden van de markies De Joyeuse. Door dat alles werd Van Weede genoodzaakt De Graaf weer te verlaten.

Op 5 juli was de commissie uit Turenne's hoofdkwartier weer in Grave teruggekeerd met het bericht dat de capitulatieovereenkomst was beklonken.

Ter gelegenheid van de capitulatie wilde de stad luitenant-kolonel De Clodore, die zijn intrek had genomen bij burgemeester Wassenberg, vereren met een gift van 500 guldens. Het „do ut des”-principe (ik geef, opdat gij geeft) was daaraan niet vreemd omdat de Gravenaren erop rekenden dat hij nu hun vestingcommandant zou worden.

Rabenhaupt belast met de herovering

Carel Rabenhaupt (zie de biografie aan het slot van dit artikel), de roemrijke verdediger van de stad Groningen, kreeg, nadat hij de Munstersen

Carel Rabenhaupt

uit de Ommelanden van die stad had verdreven, de opdracht Grave op de vijand te heroveren. Nijmegen werd aangewezen om aldaar de troepen te verzamelen en de voorraadmagazijnen in te richten. Prins Willem III had voor die belegering ook het Friese regiment van zijn neef prins Hendrik Casimir van Nassau bestemd, tegen de zin van de elf steden en dertig delen of grietenijen van Friesland, die alleen de reeds buiten het gewest Friesland vertoevende compagnieën hadden willen afstaan.

De Fransen hadden inmiddels al grote hoeveelheden wapens en ammunitie naar De Graaf gebracht, benevens een aantal Staatse gijzelaars. Hun pogingen om ook hun voedselpositie in de te belegeren vesting veilig te stellen, werden zoveel mogelijk tegengegaan.

Op 8 juli 1674 verliet Rabenhaupt 's-Gravenhage om naar Nijmegen te reizen. Aldaar aangekomen ergerde hij zich in hoge mate over de onbevredigende gang van zaken bij de aanvoer van het oorlogsmaterieel en over de laksheid van de intendance van het Staatse leger. Paarden, wagens en andere onontbeerlijke zaken arriveerden „seer traegh” in Nijmegen. Het geschut kwam van overal naar Nijmegen, maar zonder een goede logistiek, en Rabenhaupts verzoek om vlotte uitbetaling van soldij aan zijn krijgslieden bleef onbeantwoord. Dat leidde ertoe dat het beleg van Grave pas op 25 juli 1674 kon beginnen.

Het beleg

Het was voor het Franse garnizoen te Grave een grote eer, te worden belegerd door zo'n grote strateeg en befaamde vechtjas als Rabenhaupt. Anderzijds was voor deze de eer beslist niet minder, een zo dapper en bekwaam krijgsman als De Chamilly (zie de biografie aan het slot van dit artikel) als tegenstander te hebben.

Nadat in de winter van 1672/73 de „Blitzkrieg” van Lodewijk XIV steeds meer het karakter had gekregen van een normale oorlog, hadden de Staatsen hoe langer hoe meer het initiatief in handen genomen. Op het moment dat Rabenhaupt Grave ging belegeren was deze stad met Maastricht nog de enige Franse vesting op het grondgebied van de Republiek. Afgesneden van de buitenwereld werd de vesting Grave getransformeerd tot een egestelling. Zeer veel oorlogsmate-

Markies De Chamilly

riël en proviand werden door de Fransen uit de door hen ontruimde steden en dorpen naar Grave overgebracht.

Meer dan 450 stukken geschut, waarvan er honderd in batterij geplaatst werden, en niet minder dan 900.000 pond kruit moest het Franse garnizoen in staat stellen Grave op een zeer hardnekkige wijze te verdedigen.

Behalve het militaire potentieel hadden de verdedigers ook nog een andere troefkaart in handen:

Voor de betaling der brandschatting, door sommigen op 800 duizend gulden begroot, werden enige „Aanzienlijken”, die men uit de verlatene gewesten had medegevoerd tot groot misnoegen der Staten-Generaal der Verenigde Nederlanden binnen Grave als gijzelaars gevangen gehouden, welke voor gemelde som moesten waarborgen.

Het Franse garnizoen te Grave onder bevel van markies De Chamilly bestond tijdens het beleg uit:

- twee bataljons van het regiment Normandië;
- een bataljon van het regiment Vendôme;
- een bataljon van het regiment Languedoc;
- een bataljon van het regiment Bourgogne;
- een bataljon van het regiment Dampierre;
- het cavalerieregiment van Saint Louis;
- het ruitersquadron van Carcado.

De totale sterkte was 80 compagnieën; elke compagnie telde 50 soldaten, zodat alles bij elkaar zo'n 4000 man beschikbaar waren.

Daaromheen begon Rabenhaupt de ring te sluiten. Een gedeelte van het Staatse leger sloeg zijn kwartieren op in Ravenstein en Zuidnederlandse ruiters bezetten terzelfder tijd Boxmeer.

Intussen zat De Chamilly niet werkeloos toe te zien. Hij nam verschillende maatregelen om de vesting Grave nog sterker te maken:

- het verzwaren van borstweringen van 4 tot 15 à 20 voet;
- het bouwen van batterijen in de vooruitspringende gedeelten van de werken en in de flanken;
- het brengen van een grote voorraad materiaal in de bastions en tegen het binnentalud van de walgang, om straks de door de belegeraar aan te brengen schade zo snel mogelijk te kunnen repareren;
- het met stormpalen of palissaden voorzien van de zes bastions, de zes ravelijnen en de vier hoornwerken;
- het uitdiepen van de grachten;
- het met palissaden omtuinen van de gehele omtrek van het contrescarp;

- het ondermijnen van de hoornwerken en het „met vele doorsnijdingen voorzien” daarvan;
- het aanleggen van een „bedekte weg” buiten het „beloop van den kapitalen wal” en „denzelven met een dubbele rij palissaden omringen”;
- het voorzien van de gehele wal met dubbele schanskorven;
- het doorboren van alle buitenwerken met palen om de belegeraars „de inlogering te beletten”;
- het gedeeltelijk ondermijnen van die buitenwerken;
- het voorzien „van de uiterste einden der defensiewerken, boven en beneden de vesting aan den dijk” met „uitstekende graafpunten”.

Hoewel het garnizoen rijkelijk van levensmiddelen was voorzien, was De Chamilly niet van plan alléén op die voorraad aangewezen te zijn. Daarom stuurde hij zijn cavalerie op 8 en 9 juli 1674 de Landen van Cuyk en Maas en Waal in, om rundvee te vorderen. Het resultaat was dat de vesting een veestapel van 800 runderen verkreeg. Een grote voorraad voer werd in Cuyk bijeengebracht en vandaar met schuiten over de Maas naar Grave gebracht.

Op 15 juli 1674 gaf Rabenhaupt, die daags tevoren in Nijmegen was gearriveerd, majoor Boot opdracht met zijn manschappen naar Mook te gaan om het tussen Katwijk en Mook in de Maas gelegen eilandje Middelwaard te bezetten. Daar maakte Boots detachement vijf voor het Graafse garnizoen bestemde schepen met wijn buit. Al vrij spoedig werd De Chamilly van die wijnkaping en van de verschansing op Middelwaard verwittigd. In allerijl rept hij zich met 300 ruiters van kolonel Saint Louis naar Middelwaard, gevolgd door 300 infanteristen; onder de bevelvoerende officieren kolonel Guiscard (mogelijk een voorvader van de huidige Franse president, die het bijvoegsel d'Estaing ontleende aan een later aangekocht landgoed) en luitenant-kolonel De Vignoles. Er ontwikkelden zich hevige gevechten tussen de Fransen en de Staatsen, met vrij zware verliezen aan beide zijden. Maar de strijd was te ongelijk, en dus kon De Chamilly Middelwaard overmeesteren. De Staatse officieren hadden zich dapper gewerd en werden met alle egards bejegend: hoewel krijgsgevangen, mochten zij hun degens en sjerpen behouden. Daags daarna (16 juli) kwamen de vijf wijnschuiten en vele hooischuiten, „bedragende meer dan 1600 karrevrachten hooi”, te Grave aan. Het omstreken Middelwaard was nu niet langer van be-

lang en de achtergelaten bezetting ontruimde dan ook nog diezelfde dag het eiland.

Op 23 juli zond De Chamilly 1500 man naar Nederasselt om de Maasdijk aldaar te slechten, maar toen zij de volgende dag van plan waren daarmee voort te gaan, staken de Staatsen onder kolonel Hundebek daar een stokje voor. Nadat de Fransen waren verjaagd werd de dijk weer geheel hersteld.

Rabenhaupt, die inmiddels zijn hoofdkwartier te Balgoij had gevestigd, liet daar een schipbrug over de Maas leggen.

De belegeraars waren indrukwekkend in getal. Ruim 30.000 man telde de strijdmacht die was samengesteld uit 7 regimenten cavalerie, 16 regimenten infanterie, een Brandenburgs contingent, bestaande uit 2000 infanteristen en 900 cavaleristen, en ten slotte een aantal Zuidnederlandse ruiters.

Ter voorbereiding van de belegering legde Rabenhaupt een circumvallatielinie aan, door de loop van de Raam te doen verleggen. Voor dat doel werden 5200 gravers uit de provincies Utrecht, Gelderland en Overijssel ingeschakeld. Staatsbrabant was tot deze hulpverlening niet in staat, omdat de voor dat werk benodigde mankracht en de transportmiddelen al grotendeels waren ingeschakeld in het leger van de Prins terwijl bovendien het Staatsbrabantse platteland „nogh continuelijcken met de excursien van den vijand gequelt bleef”.

Maar wat er nog was werd gevorderd; krachtens aanschrijven van generaal Rabenhaupt van 5, 11 en 13 september 1674 moesten de ingezetenen van het kwartier van Peelland der Meijerij van 's-Hertogenbosch 360 wagens of karren beladen met stro — elke wagen of kar bevattende 2 „vimmen” à 300 pond — naar het leger voor Grave brengen en bovendien moest voornoemd kwartier 40 stortkarren leveren voor het transporteren en storten van aarde in de Raam ten behoeve van de aan te leggen circumvallatielinie.

Een gedetailleerde beschrijving van het beleg zou het bestek van dit artikel te buiten gaan. Daarom wordt volstaan met een beknopt samengevatte schets van de krijgsverrichtingen, zoals die zich in het 95 dagen durende beleg voordeden. Wie prijs stelt op een meer uitvoerig verslag kan daartoe de bronnen raadplegen waarnaar de aan het slot van dit artikel opgenomen literatuurlijst verwijst.

27 en 28 juli

Nu Grave nagenoeg volledig was ingesloten, voelden de belegerden de druk toenemen die uit verschillende richtingen op hen werd uitgeoefend. Zo ontging het de Fransen niet, dat in het ten westen van de stad gelegen Velp een batterij van zes stukken werd opgesteld ten dienste van de aldaar gelegerde Staatse infanterie en de cavalerie van kolonel Hundebek. Voor De Chamilly was dat reden genoeg om Velp door eigen artillerie te laten beschieten. Met het vuur van tien zware kanonnen berokkende hij de Staatsen gevoelige verliezen, en een gelijktijdige uitval van 400 à 500 man leidde tot succes: in het centrum van Velp doorgedrongen wisten zij de kerk te veroveren en de artilleriewaarnemingspost uit te schakelen.

Ter andere zijde werden ook de Franse voornemens doorkruist, toen op dezelfde dag ten zuiden van Grave een sluis in Staatse handen viel, waaraan een hoofdrol was toebedeeld in De Chamilly's plan tot inundatie van het gebied waarin de belegeraars zich hadden ingegraven.

Soms ook was er geen gewapende actie nodig om de krachtsverhoudingen te wijzigen, zoals bleek toen door grove onvoorzichtigheid een in het bastion ter rechterzijde van de Hampoort opgeslagen buskruitvoorraad tot ontploffing kwam en het gehele bastion in de lucht vloog. De Staatse hoop, dat De Chamilly daardoor al zijn buskruit mocht hebben verloren, bleek echter al spoedig ijdel.

29 juli t/m 3 augustus

Langs de Ravensteinse dijk vorderden de graafwerkzaamheden gestaag. Op 3 augustus waren de loopgraafstelsels „tot op een pistoolschot” van de voorgracht der vesting genaderd.

Aan de andere zijde, op de rechter Maasoever, had de verdediging van het daar liggende halve bastion het zwaar te verduren van een grote Staatse batterij, die op de Neerasseltse dijk stond opgesteld. Maar ook de verdedigers lieten zich niet onbetuigd: bij meer dan één gelegenheid moesten de Staatsen erkennen dat het Franse vestinggeschut zeer effectief was, en bij schermutselingen buiten de wallen betoonden de Fransen zich, naar Rabenhaupts persoonlijke mening, „zeer bedreven in het werpen van handgranaten”.

4 t/m 9 augustus

De inmiddels met tachtig man versterkte Franse artillerie gaf een proeve van bekwaamheid door

de hinderlijke batterij bij Neerasselt het zwijgen op te leggen. Ook een door de Staatsen over de Maas gelegde brug moest eraan geloven. Daarentegen was De Chamilly zelf klaarblijkelijk van plan, de Maas niet als een hindernis te beschouwen, getuige de versterking van zijn verdediging met een compagnie pontonniers.

Voor de Staatsen was het water wel een belemmering, met name voor het bestormen van de stad. Zij groeven zich voorwaarts naar de vestinggrachten om die te laten leeglopen, maar vonden hun weg geblokkeerd door de „contre-approches” van de al even vlijtig gravende Fransen.

10 augustus

Het zag er niet naar uit dat Rabenhaupt een snelle overwinning in zicht had. Om de druk te versterken arriveerde een aanzienlijke troepenmacht van de keurvorst van Brandenburg, onder bevel van generaal-majoor Van Spaen. Met zes regimenten bezetten zij de oostelijke sector, bij Overasselt. Nog verder naar het oosten werd, buiten bereik van eventuele Franse uitvallen, tussen Mook en Katwijk een schipbrug over de Maas gelegd.

De batterij op de Neerasseltse dijk was opnieuw actief. De Graafse Sint Elizabethkerk werd daarvan het slachtoffer: de toren werd verwoest, het carillon vernield; het gewelf van de kerk stortte in en een grote voorraad meel die daar lag opgeslagen, werd onbruikbaar.

11 t/m 15 augustus

De circumvallatielinie van Rabenhaupt werd voltooid. Het verlegde riviertje de Raam voorzag nu de Staatse grachten van water en mondde daarna onder Grave in de Maas uit, zodat de Graafse vestinggrachten van water verstoken bleven en het risico voor de verdedigers toenam.

Op de andere oever liet de Neerasseltse batterij zich weer horen. In de flank van het opnieuw bestookte rechteroeverbastion werd een bres geschoten, en de schipbrug die de stad met die oever verbond, werd aan flarden geschoten. De Chamilly bleef het antwoord niet schuldig en andermaal werd de Staatse batterij tot zwijgen gebracht. Dat leidde uiteraard tot een intensivering van het geschutvuur van elders; van de Ravensteinse dijk af kregen de verdedigers het zwaar te verduren, vooral 's nachts. Een fellere reactie kon dan ook niet uitblijven; in de nacht van 14 op 15 augustus deden de Fransen een uitval en verwoestten een groot aantal Staatse belegeringswerken.

16 t/m 21 augustus

Omdat voor 's-Hertogenbosch het gevaar gedeels geweken scheen, durfde Kirkpatrick het wel aan, Rabenhaupt te gaan helpen. Blijkbaar was inmiddels zijn vertrouwen op de Roomse schuttersgilden gegroeid, want hij meende te kunnen volstaan met het achterlaten van slechts tachtig soldaten. Het pleit voor het tactische vernuft van De Chamilly dat hij, onmiddellijk nadat hij daarvan op de hoogte kwam, de mogelijkheid onderkende tot het uithalen van wat een van de sensationeelste stunts uit de hele krijgsgeschiedenis had kunnen worden: het had niet veel gescheeld, of de in Grave belegerde Fransen hadden tijdens het beleg kans gezien 's-Hertogenbosch te overmeesteren. Het was slechts bij toeval dat deze „coup de main” niet kon doorgaan!

Overigens werd deze week gekenmerkt door verscheidene, steeds heviger wordende, gevechten die zelfs noopten tot een tijdelijke wapenstilstand om de talrijke gesneuvelden te kunnen bergen.

22 t/m 28 augustus

De Ravensteinse dijk bleek een gunstige opstelling voor de Staatsen. Van daar konden zij de stad bestoken met „werpgeschut” (mortieren). Het was op dat punt, dat de befaamd geworden Coehoornmortieren hun vuurdoop ondergingen.

Op de 24e augustus werd de stad met allerhande wapens beschoten. De burgerij raakte in vertwijfeling, want de ingesloten vesting was beslist geen prettige verblijfplaats. De Fransen waren evenwel nog lang niet van zins, zich gewonnen te geven en hun artillerie riposteerde met kracht.

Het bericht van de slag bij Seneffe, waar prins Willem III Condé had bevochten (waarna beide bevelhebbers zich als overwinnaar beschouwden), was voor Rabenhaupt aanleiding vreugdevuren te laten ontsteken. De Chamilly deelde die mening echter geenszins en liet ter ere van Condé een reeks hevige artilleriebeschietingen uitvoeren waarvoor hij niet minder dan 8000 ponden buskruit verbruikte.

Het zat de Staatsen nog steeds niet mee. Op de rechter Maasoever zette de daar liggende redoute — een eenvoudig, rechthoekig schanswerk — hen nog steeds de voet dwars, hoewel de verdedigers vrijwel geheel van Grave waren geïsoleerd. Een nieuw in stelling gebrachte batterij van vier 24-ponders, gedekt door een zware borstwering, bracht weliswaar niet onmiddellijk succes tegen de redoute, maar verschafte de belegeraars toch

een duidelijk vuuroverwicht in die sector waar- door de bedreiging van de stad sterk toenam. Op 28 augustus achtte Rabenhaupt de vesting rijp voor een ultimatum. Hij eiste de stad, die vrijwel geheel in puin lag, op, maar De Chamilly meende dat zijn garnizoen nog zeer goed de strijd kon voortzetten. En dus zou wellicht de Prins zelf te hulp moeten komen om te voltooiën waar Raben- haupt niet slaagde.

29 augustus t/m 5 september

Inderdaad was het garnizoen nog lang niet ver- slagen. Dat bleek, toen een uitval buiten de Ham- poort op klaarlichte dag met groot succes werd bekroond. Zo ook een nachtelijke actie op 3 sep- tember van zes Franse pontonniers, die de dijk van de circumvallatielinie wisten te doorsteken zodat de vestinggrachten weer voldoende, en de Staatse waterschansen te veel, water kregen. Voor de belegeraars zat er weinig anders op dan te proberen de vesting murw te schieten. Vooral de Neerasseltse batterijen speelden daarbij een hoofdrol, en de stad was dagenlang gehuld in zwarte rookwolken.

6 t/m 16 september

Onophoudelijk bleef het geschut de vesting be- stoken, in steeds groter aantal gesteund door de mortieren. De beweging van de aanvallers bleef beperkt tot het vooruitbrengen van hun loopgra- ven die geleidelijk aan de voorgracht van de stad als een ring omsloten. Daardoor kon de druk uit het westen en noordwesten worden verhevigd.

17 september t/m 8 oktober

Steeds meer hulp werd Rabenhaupt aangeboden. Ook Menno van Coehoorn, de vermaarde Staatse vestingbouwdeskundige, kwam hem adviseren maar de oude veldheer — 71 jaar oud — negeer- de die raad.

Heftige schermutselingen eindigden nu eens ten voordele van de belegeraars, dan weer in een overwinning voor de verdedigers. Definitief werd de situatie echter zelden beïnvloed. De grootste dreiging kwam uit het nijvere mollenwerk, waar- mee de Staatsen hun „approches” nu ook al naar de buitengrachten schoven, en van het geschut- vuur dat steeds krachtiger werd: de redoute op de rechter Maasoever was daartegen niet langer bestand.

De Chamilly wist echter van geen ophouden. Zo-

dra een nieuw-geschoten bres gevaar opleverde, liet hij die dichten met uit balken vervaardigde, met pinnen bestoken en onderling verbonden, houtconstructies die ook thans nog bekend zijn als Friese of Spaanse ruiters.

Dat alles zette Rabenhaupt de voet dwars. Het lukte hem dan ook niet, de val van de vesting af te dwingen voordat de Prins zelf zou aankomen. Integendeel, ondanks hevige beschietingen en ver- woede aanvallen begon het steeds duidelijker te worden dat de lauwerkrans hem zou ontgaan, want de Staten-Generaal hadden hun geduld ver- loren: de Prins, die tot dan toe het beleg voor Oudenaerden had geslagen, brak dat op en mar- cheerde naar Grave, waar hij op 9 oktober aan- kwam.

9 t/m 26 oktober

De Chamilly voelde zich geveleid dat de grote Oranje zich met hem kwam meten, en hij was dan ook voornemens zich die tegenstander waardig te betonen. Prins Willem III, terzijde gestaan door zijn neef prins Hendrik Casimir II van Nassau — ook bekend als „Friso” — bracht zijn gehele rui- terij en een hoeveelheid voetvolk mee, daarmee de versterkingen van de belegeraars op omstreeks 10.000 brengend. Hij zelf vestigde zijn hoofdkwar- tier in kasteel Wychen, en nam de leiding van de krijgsverrichtingen op zich . . . met even weinig succes als Rabenhaupt had geboekt, want de ves- ting bleef hardnekkig standhouden, en naar het scheen konden de wapens geen beslissing afdwin- gen.

Capitulatie

De oorspronkelijke opzet van Lodewijk XIV, de Republiek ten onder te brengen door haar van de landzijde binnen te dringen, had reeds lang schip- breuk geleden. Het handhaven van een geïsoleer- de positie als Grave had daarom nauwelijks nog zin, en het was dan ook niet verwonderlijk dat de Franse koning zelf zijn, nog lang niet uitgeputte, bevelhebber aanraadde de strijd te staken. Na een korte wapenstilstand, waarin de onderhandelingen werden gevoerd, capituleerde De Chamilly op 27 oktober onder zeer gunstige voorwaarden en op alleszins eervolle wijze. De Prins had zijn tegen- stander, die voortreffelijk partij had gegeven, leren waarderen, en zijn respect en sympathie deden hem besluiten de verdedigers te vergunnen de vesting te verlaten:

. . . met volle geweer, vliegende vaandels, brandend

lont, kogels in de mond, slaande trommen en al de kanonnen, voorzien van het Franse wapen.

De uittocht vond plaats op de volgende dag. De Chamilly, die nog slechts 2000 man overhad, werd door de Prins zeer minzaam bejegend, en diens accolade ten afscheid was een welverdiende hulde. Op dezelfde dag begaf de Prins zich met een groot Staats gevolg ter kerke in de zwaar beschadigde Sint Elizabethskerk, waar hij in ruitertenuge de dankpredikatie aanhoorde van zijn eveneens „gelaarsde en gespoorde” hofprediker De Roy.

☆

De val van Grave ging ten koste van 15.000 à 16.000 doden, gewonden en overlopers aan Staatse zijde. De Fransen telden 1554 doden en 1017 gewonden; onder hun gesneuvelde officieren was

ook de tweede zoon van de beroemde toneel-schrijver Corneille.

Grave was nagenoeg verwoest. Het aantal slachtoffers onder de burgerij is niet bekend, maar het leed was onbeschrijflijk. De meer dan 100.000 kanonskogels en de 3000 bommen — waarbij er toen al waren van 500 ponden — die de stad en haar verdedigingswerken hadden getroffen, hadden dood en verwoesting gezaaid in de slechts enkele tientallen hectaren grote vesting. Maar het uit 1630 daterende schilderij met het motto „Graeft voort”, dat zich in het stadhuis bevindt, werd eens te meer werkelijkheid: de burgerij kon van de schrik en de nachtmerries bekomen en de herbouw ter hand nemen in een periode van betrekkelijke rust van 120 jaren: tot in het najaar van 1794 bleef Grave verschoond van nieuw oorlogsgeweld.

Rabenhaupt (1602-1675)

Carel Rabenhaupt, Baron van Sucha, Erfheer van Lichtenberg en Fremesnich, Heer tot Grumbach, Luitenant-Generaal van Groningen en Ommelanden, Bohemer van geboorte, begaf zich in 1620 in dienst van de Keurvorst van Saksen. Opgevoed in de leer der Hussieten was hij een ijverig voorstander van de Hervorming; hij hield Nederland voor de bakermat der Christelijke leer en trad onder Prins Maurits in 1622 in Staatse dienst, waarin hij bleef tot na de Vrede van Munster (1648). In 1672 riepen de Staten van de Stad Groningen en Ommelanden hem weer terug. Zijn beleid, ijver en bezieling, bij de verdediging betoond, dwongen de Bisschop van Munster, „Bommen-Berend”, het be-

leg op te breken. Nadat hij o.a. Coevorden had veroverd en de oorlogszuchtige bisschop, die zijn strooptochten door het Groninger land had hervat, nogmaals had verdreven, en hem zelfs tot in Munsterland had achtervolgd en verslagen, werd hem medio 1674 opgedragen de vesting Grave op de Fransen te heroveren. Hij had daarvoor 95 dagen van harde strijd nodig..... én de steun van prins Willem III, voor wie de Franse verdediger, de markies De Chamilly, op bevel van Lodewijk XIV ten slotte bereid bleek te capituleren. Na de verovering van Grave bekleedde hij nog tot aan zijn dood in 1675 het gouverneurschap van Coevorden en het drostambt van Drente.

De Chamilly (1636-1715)

Noël Bouton, markies de Chamilly, werd geboren op 4 april 1636 in Chamilly (een dorp in Bourgondië op 19 km afstand van Chalon). Hij begon zijn militaire loopbaan in de legers van Lodewijk XIV bij het beleg van Valenciennes in 1656 en was aanwezig bij alle grote militaire gebeurtenissen tijdens de regering van de Zonnekoning. Hij diende 4 jaar in Portugal onder maarschalk Schomberg; uit die periode stamt de in de literatuur beroemd geworden bundel „Lettres Portugaises” waarin de jonge Portugese religieuze Marianne Alcoforado haar ontroerende liefde zou hebben verklaard voor De Chamilly. Thans is komen vast te staan dat de bewuste brieven zijn geschreven door De Chamilly's vriend, Guilleragnes. In 1688 volgde hij de maar-

schalk De la Feuillade naar Kreta, waar hij levensgevaarlijk gewond werd. In 1667 nam hij onder maarschalk Turenne deel aan de veldtocht van Vlaanderen, werd vervolgens kolonel van het Bourgondische Regiment bij een legerkorps dat werd gecommandeerd door zijn broer Hérard, de graaf van Chamilly, en nam in 1672 onder Condé deel aan de oversteek over de Rijn, die de inval in Holland inleidde. Hij maakte vervolgens de verovering van Wesel, Deventer en Zwolle mee, en werd benoemd tot gouverneur van de laatste stad.

Bevorderd tot brigade-generaal in 1673 kreeg hij het gouverneurschap van Grave en werd belast met de verdediging van dit laatste Franse bolwerk

in de Nederlanden. Ook daaraan heeft de literatuur, maar dan de krijgsgeschiedkundige, veel aandacht besteed, en wel voornamelijk om de sublieme wijze waarop deze werd gevoerd. Inmiddels in 1674 bevorderd tot maréchal de camp, nam De Chamilly nog deel aan het beleg van Gent waar hij door een kanonskogel gewond werd. In 1678 volgde zijn bevordering tot luitenant-generaal; in die rang

diende hij zijn koning in Duitsland en veroverde daar o.a. Heidelberg. Op 14 januari 1703 verleende Lodewijk XIV hem de maarschalkstaf, waarna hij in 1705 de Orde van de Engelbewaarder, destijds de hoogste onderscheiding, uit handen van de koning ontving. De markies De Chamilly, die op 5 januari 1715 kinderloos stierf in Parijs, ligt begraven in de kerk van St. Jean de Grève.

Literatuur

Journael of dagh-register van d'aenmerkelykste zaken, voorgevallen in het seer strange en gedenkwaerdighe beleg der Stadt Grave, belegert den 27 Juli; en door Syn Hoogheydt gewonnen den 28 October 1674. Wed. J. Bruining, Amsterdam (1674).

Hollandse Mercur (1674).

G. de Luine — *Relation de tout ce qui s'est passé pendant le siège de Grave en l'année 1674.* Parijs (1753); *Relation du siège de Grave en 1674 et de celui de Mayence en 1689.* Parijs (1756).

D. A. Schneller — *Erzehl. der Verteidigung Grave (1674) und Mainz (1689).* Braunschweig (1774).

P. Hendrix — *Geschied- en aardrijkskundige beschrijving van Grave.*

Beleg van Grave 1674. *Mil. Spect.* (1836)205.

Memorie over de verdediging der vesting Grave in 1674. *Mil. Spect.* (1847)216.

F. Wouters — *Door tien eeuwen Graafse historie.* Verhaak, Grave (1972).

H. Essink — De krijgsgeschiedenis van Grave in het tijdvak 1672-1674. *Merlet*, tijdschr. archiefdienst Land van Cuyk (1974)(feb, mei, aug).

C. R. Patist — *Het beleg van Grave van 1674.* U.H.N., Nijmegen (1974).

MEDEDELING

Maandelijks wordt de *Militaire Spectator* toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap.

Ten einde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de secretaris-penningmeester van de Koninklijke Vereniging (Nassaulaan 6, Zoetermeer) in voorkomend geval ter zake in te lichten.